

תנא חדא: נוטלין מלפני בהמה שפיה יפה, ונותנין לפני בהמה שפיה רע.

ותניא אידך: נוטלין מלפני בהמה שפיה רע, ונותנין לפני בהמה שפיה יפה.

אמר אביי: שתי הברייתות אמרו דבר אחד בלשונות שונים, אידי ואידי [זו וזו] אומרות כי ליטול אוכל מקמי חמורא [מלפני חמור] שאינו מוציא רירים, וליתנו לקמי תורא — שקלינן, לפי שאין מאכל החמור מאוס לשור.

אבל ליטול אוכל מקמי תורא המוציא ריר ונהיה האוכל מאוס, וליתנו לקמי חמורא — לא שקלינן, כי הטרחה הזו היא טרחה שלא לצורך.

והא דקתני, "נוטל מלפני בהמה שפיה יפה" — בחמור, ונקרא כך משום דלית ליה רירי.

"ונותנין לפני בהמה שפיה רע" — בפרה, ונקראת כך משום דאית לה רירי.

קמא-א

והא דקתני "נוטלין מלפני בהמה שפיה רע", בחמור, הנקרא בברייתא זו כך, משום דלא דייק, שאינו מדקדק בטיב האוכל, ואכיל אפילו קוצים וברקנים.

אותו ברגליו, הוא נמאס ואינו ראוי לאכילת בהמה ואם כן הוא מוקצה.

או שמא אתרוייהו פליגי, ואוסרים את שני הדברים מהסיבות שהתבארו?

ופשטינן: תא שמע שחכמים חולקים על שתי ההלכות של רבי דוסא, דתניא בברייתא לאחר דברי רבי דוסא, וחכמים אומרים: אחד זה [גרירת האבוס] ואחד זה [תבן שלפני הבהמה], לא יסלקנו לצדדין.

אמר רב חסדא: מחלוקת רבי דוסא וחכמים היא באיבוס של קרקע, אבל באיבוס של כלי — דברי הכל מותר, כי אין בו חשש שמא ישווה גומות.

ומקשינן: ואיבוס של קרקע, מי איכא למאן דשרי? והא ודאי קא משוי גומות! (140)

והדרין ואמרין: אלא, אי איתמר הכי איתמר: אמר רב חסדא: מחלוקת באיבוס של כלי אם גזרו בו אטו איבוס של קרקע, אבל באיבוס של קרקע, דברי הכל אסור.

שנינו במשנה: ונוטלין מלפני בהמה זו, ונותנין לפני בהמה זו בשבת.

הגמרא מביאה שתי ברייתות שנראות כסותרות ומתרצת אותן.

140. ה"ח בהגהותיו על הר"ן כתב, שמקושית הגמרא כאן למד הר"ן לפרש שאיסור גרירת האיבוס הוא משום שיש כאן פסיק רישא שישוה גומות, שכן לפי רש"י ותוספות שפירשו שאיסור הגרפה הוא משום גזירה שמא ישוה גומות, לא מובנת קושית הגמרא "מי איכא למאן דשרי", כי הרי אפשר לומר שרבי דוסא סובר שאין לגזור גזירה כזו, אבל לפי דברי הר"ן מובנת

וכן פירשו התוספות (ד"ה אבל) שגם רבי שמעון, הסובר דבר שאינו מתכוין מותר, מודה באיסור גרירת האבוס, כי אין האיסור משום חשש שישוה גומות בלי להתכוין אלא שישכח וישוה גומות במתכוין..

אבל הר"ן פירש, שגרירת האבוס אסורה משום שזהו "פסיק רישא" שישוה גומות. ועיין בהערה הבאה.

מנענעו בגופו, כגון על ידי הכתפיים, כי אין זה דרך טלטול ומותר.

ואם היה הקש מוכן למאכל בהמה, או שהיה עליו כר או פדין ושכב עליו מבעוד יום⁽¹⁴³⁾ — תורת כלי עליו ומנענעו בידו.

מכבש של בעלי בתים שמגהצים בו בגדים, ויש לו שתי לוחות שביניהם כובשים את הבגדים — מתירין את החיבור של הלוחות שנעשה על ידי יתד, התקוע בעמודים הנמצאים בארבעת הצדדים של המכבש, אבל לא כובשין כי כיון שהבגדים לא יהיו מוכנים בשבת, נמצא שהוא מכין משבת לחול⁽¹⁴⁴⁾.

ומכבש של כובסין — לא יגע בו אפילו להתיר אותו מפני שהוא מהודק מאד

“ונותנין לפני בהמה שפיה יפה” — בפרה, דדייקא, ואכלה רק תבן ושעורים, וסיבת הדין אינה קשורה לכך שהחמור אוכל קוצים, אלא שנקרא פיו פה רע מסיבה זו.

מתניתין:

סתם קש הוא מוקצה כי הוא עומד להסקה.⁽¹⁴¹⁾ אך אם חשב עליו בעליו למאכל בהמה או לשכיבה, הוא אינו מוקצה. וכן אם שכב עליו מערב שבת, אף שלא חשב במפורש שהקש ישמש לשכיבה — בטל ממנו דין מוקצה⁽¹⁴²⁾.

הקש שהיה נתון על גבי המטה שלא בשביל לשכב עליו — לא ינענעו בידו כדי שלא יהיה דחוס אלא רך ונוח לשכיבה, אלא

143. כך פירש רש"י את המשנה כאן, בפרק במה טומנין, [נ א, ד"ה או שהיה] היה משמע לרש"י, שאם המשנה אומרת הניח כר — הכונה היא ששכב עליו מבעוד יום, אבל אם לא שכב מבעוד יום — הקש הוא מוקצה.

הרמב"ם [פכ"ה מהלכות שבת, הכ"ב]. כתב: "וכן אם היה עליו כר או סדין וכיוצא בהן, מנענעו בידו, שהרי נעשה כמי שישב עליו מבעוד יום". ומבואר שדעת הרמב"ם היא, שהנחת כר או סדין הרי היא כשיבה בפועל. וכן משמע מלשון הטור והשלחן ערוך [שי"א ס"ח] "ואם הניח עליו מבעוד יום כר או כסת מנענעו אפילו בידו, שהרי הכינו מבעוד יום לשכב עליו". הרי שהנחת כר או כסת היא כשיבה.

144. כך פירש רש"י. ומשמע מרש"י, שאם היה כובש את הבגדים לצורך שבת — מותר. אמנם לשפושף בגדים על

קושית הגמרא, כיון שיש "פסיק רישא" שבגריפתו ישוה גומות, אין מי שיתיר את הדבר.

141. כך היתה המציאות בזמן המשנה. וכתב המגן אברהם [ש"ח ס"ק נ"ג] שהקש שלנו עומד למאכל בהמה או לשכיבה.

142. בפרק במה טומנין [לעיל נ א] נחלקו תנאים ואמוראים בחריות של דקל שגדרן לעצים ונמלך להשתמש בהם לצורך ישיבה, יש אומרים, כדי שלא יהיו מוקצה, צריך לתקנן לישיבה על ידי קשירתם, ויש אומרים, שדי בכך שיחשוב עליהם לישיבה. לדעת רב אסי, גם אם ישב עליהם מבעוד יום אינם מוקצה, אף שלא קשר אותם ולא חשב להשתמש בהם לישיבה בשבת. והגמרא שם מסייעת לרב אסי ממשנתנו, שממנה עולה, שאם שכב על הקש בערב שבת, אין הוא מוקצה בשבת.

והתרתו נראית כסתירה⁽¹⁴⁵⁾.

גמרא:

אמר רב נחמן: האי פותלא [צנון] שטומנים אותו בקרקע ומקצתו מגולה, ולא השריש, ולא נתכוין המטמין אותו לזורעו אלא שישמר הצנון⁽¹⁴⁸⁾, ובא להוציאו בשבת, הדין תלוי, באופן שבו הוא מונח:

רבי יהודה אומר: כיון שלא נאסר מכבש של כובסין אלא משום סתירה, לפיכך אם היה מותר קצת מערב שבת — מתיר את כולו ושוממו⁽¹⁴⁶⁾, ואין בכך איסור משום מוקצה⁽¹⁴⁷⁾.

יש לבאר לדעת הרמב"ם שכזה נחלקו ת"ק ורבי יהודה, לדעת ת"ק האיסור של מכבש הוא משום מוקצה מחמת חסרון כיס ולכן אסור בכל אופן ואילו לדעת רבי יהודה האיסור משום סותר ולכן אם היה מותר קצת מערב שבת אין איסור סותר. ובביאור הגר"א [ש"ב, ס"ד] כתב, שהרמב"ם והטור הולכים לשיטתם בכמה מקומות בש"ס כאשר רבי יהודה מוסיף דבר חדש על דברי תנא קמא, שלדעת הרמב"ם כונת רבי יהודה היא לחלוק על ת"ק, ולדעת הטור לא בא אלא להוסיף..

148. בפרק במה טומנין [לעיל נ' ב] מביאה הגמרא משנה במסכת כלאיים שאומרת: "הטומן לפת וצננות תחת הגפן, אם היה מקצת עליו מגולים — אינו חושש לא משום כלאיים ולא משום שביעית ולא משום מעשר וניטלין בשבת".

וכתבו התוספות שם [ד"ה הטומן] שהמשנה מדברת כשלא השרישו, מפני שאם השרישו, אסור ליטלם בשבת משום עוקר דבר מגידולו. הר"ן שם [כ"ג ב' מדפי הרי"ף] כתב שמדובר כשלא היה רוצה בהשרשתם. השלחן ערוך [שי"א ס"ח] פסק כדברי התוספות וכדברי הרי"ן.

ולדעת המגן אברהם [שי"א ס"ק כ"ב] אפילו אם התכוין לזורעם — מותר לנוטלם בשבת, והחילוק בין נתכוין לזרוע לנתכוין להטמין, אמור לענין כלאיים ולא לענין שבת. ועיין במשנה ברורה שם [ס"ק כ"ז] שפסק

ידי כלי כמנהגנו, אסור אפילו לצורך שבת כמו שהבאנו בהערה 127.

השפת אמת כתב, שלולא דברי רש"י, שהאיסור הוא משום הכנה, היה נראה לפרש שהאיסור הוא משום תיקון כלי. ועיין שם מה שבאר עוד, בדעת רש"י.

145. כך פירש רש"י.

הרמב"ם [פכ"ו מהלכות שבת, הי"ב]. כתב: ושל כובסין לא יגע בו מפני שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס.

האור שמח שם כתב, שמדברי הירושלמי מוכח כרש"י, שכן הירושלמי אומר שלא היה ראוי לאסור את המכבש משום סתירה, מפני שהוא כלי, אלא שחכמים נתנו לו דין של קרקע.

146. הרי"ף גורס כאן: רבי יהודה אומר: אם היה מותר מערב שבת, מכיר את כליו ושומטן.

147. הטור הביא את דברי רבי יהודה להלכה. וכתב הבית יוסף [ש"ב ד"ה מכבש] שלדעת הטור רבי יהודה לא בא לחלוק על תנא קמא, אלא להוסיף שכיון שהאיסור הוא משום סותר, לפיכך אם היה המכבש מותר קצת מערב שבת — אין בו איסור סתירה.

מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה שכתב שאין הלכה כרבי יהודה, משמע שהוא סובר שרבי יהודה חולק על תנא קמא.

לעיל [בהערה 145] הבאנו את דעת הרמב"ם שהמכבש הוא מוקצה מחמת חסרון כיס ואם כן

שהרי שנינו במשנתנו: **חקש שעל גבי המטה — לא ינענעו בידו, אבל מנענעו בגופו. ואם היה מאכל בהמה, או שהיה עליו כר או סדין — מנענעו בידו.**

שמע מינה מכך שהתירו לטלטל מוקצה בגופו, **דטלטול מן הצד — לא שמייה טלטול,** ולא אסרו חכמים לטלטל מוקצה אלא בדרך הטלטול הרגילה, ואם כן הלוקח צנן ועל ידי כך מזיז עפר אין זה דרך טלטול העפר ומותר. ודלא כרב נחמן.

ומסקינן: **שמע מינה** (150).

אם היה הצנן מונח באדמה כשראשו הרחב **מלמעלה** והעוקץ הצר **למטה**, שאז הגומא רחבה למעלה ומתקצרת כלפי מטה — **שרי** להוציאו, שכן איננו מזיז עפר בהוצאתו.

אבל אם היה מונח כשראשו **מלמטה** ועוקצו **למעלה** — **אסיר** להוציאו, כי אז כאשר עולה ראשו הרחב, אל החלק העליון של הגומא שהוא צר, הוא מטלטל את העפר שהוא מוקצה. (149).

אמר רב אדא בר אבא, אמרי בר רב: תנינא דלא כרב נחמן.

הצנן שהוא הבסיס.

כהשלחן ערוך.

150. בפרק כירה [לעיל מ"ג ב] נחלקו אמוראים במת המוטל בחמה, אם מותר להופכו ממטה למטה. וביארה הגמ' את מחלוקתם אם טלטול מן הצד שמייה טלטול או לא.

תוספות שם [ד"ה דכ"ע] שואלים, שבסוגיא שם דעת רב שטלטול מן הצד שמייה טלטול ואילו כאן מסקנת אמרי בי רב שלא שמייה טלטול?

ועונים **התוספות** ששם הטלטול הוא לצורך המת, שהוא דבר האסור בטלטול וטלטול מן הצד כזה הוא האסור, אבל כאשר הטלטול הוא לצורך דבר המותר, כגון כאן שהטלטול הוא בשביל הצנן, טלטול מן הצד כזה, מותר.

הרא"ש בפרק כירה [סי' י"ט] הקשה על כך בשם רבינו יונה, ממה שמותר לטלטל בגופו את הקש, אף שהוא מטלטלו לצורך דבר האסור. ותירץ הרא"ש, שבצנן, הטלטול הוא בידו, אלא שעל ידי טלטול הצנן שהוא דבר המותר, הוא מטלטל דבר אסור, ולכן אין להתיר, אלא כשהטלטול הוא לצורך הדבר המותר, אבל בקש שאינו מטלטלו אלא בגופו, כלאחר יד, אף כשמטלטל לצורך הדבר האסור, נחשב הדבר

149. בפרק כל הכלים [לעיל קכ"ג א] הגמרא מביאה את דברי רב נחמן, ואומרת שרב נחמן חזר בו וסובר שטלטול מן הצד — מותר.

התוספות שם [ד"ה האי פוגלא] מקשים, והרי הצנן המונח באדמה נעשה בעצמו מוקצה, כי הוא בסיס לעפר!

התוספות עונים, שמדובר במניח את הצנן על מנת ליטלו בשבת, ועל כן אין הוא מקבל דין בסיס לדבר האסור, שכן במקום שאין דעתו שיהיה המוקצה מונח על הבסיס כל השבת — אין הבסיס נעשה מוקצה.

לדעת **הכל בו**, מותר ליטול את הצנן אפילו אם הניח אותו באדמה על מנת שיהיה שם כל השבת, כי אין אוכלין נעשים בסיס לדבר האסור. וכן פסק **הרמ"א** [שי"א ס"ח].

ובאר **המגן אברהם** [שי"א ס"ק כ"ג] שלא נאמר כאן יסוד כללי לחלק בין אוכל לכלי, לגבי שם בסיס, אלא שכיון שהעפר משמש את האוכל — אין האוכל נעשה בסיס לו, כי איסור בסיס נאמר רק כאשר הבסיס משמש את המוקצה,

ואילו כאן, העפר שהוא המוקצה, משמש את

הגמרא מביאה בדרך אגב מקומות נוספים בהם מצאנו דברי אמוראים, שלפעמים התירו חכמים אף לכתחילה, לעשות מלאכה דאורייתא בדרך שינוי (151).

אמר רב יהודה: הני פלפלי — מידק חדא חדא בקתא דככינא — שרי [מותר לדרך פלפלים בקת הסכין אחד אחד] כי נחשב כטוחן כלאחר יד, שכן הדרך היא לדרך

הרבה ביחד (152).

אבל לדרך תרתני — אמיר.

רבא אמר: כיון דמשני בכך שטוחן בקת ולא בדבר שהדרך לטוחן בו, אין צריך לעשות שנוי נוסף, ואפילו טובא נמו מותר (153).

ס"ק י"ב] שאין כונת הרא"ש להתיר כל טלטול כלאחר יד, גם לצורך דבר האסור, ורק בקש, שטלטולו נעשה על ידי מעשה שכיבה עליו, מותר הדבר, כיון שאין לזה שם של מעשה טלטול. אבל במקום שהמעשה הוא מעשה טלטול, מותר הדבר רק כאשר הטלטול הוא לצורך דבר המותר, שאז מתייחס הטלטול אל ההתר. אבל אם מטלטל לצורך דבר האסור, אסור הטלטול, אע"פ שמטלטל כלאחר יד.

151. כך מסבירים התוספות [ד"ה הני] מדוע הגמרא מביאה לכאן קטע זה. אמנם מוסיפים התוספות, שבהמשך דברי הגמרא מובאות הלכות שבת שאינן קשורות למשנה.

152. הרמב"ן מבאר, שדוקא בפלפלים החמיר רב יהודה שיש צורך בשינוי נוסף, מפני שצריך לטוחן אותם היטב יותר מדברים אחרים. ומביא ראיה מדברי התוספתא שבריסוק גרוגרת ודבילה, די בשינוי אחד, שדך בקת הסכין.

153. לדעת השאילתות ההיתר של רב יהודה ורבא נאמר כיום טוב ולא בשבת.

ואולם דעת הרי"ף והתוספות [ד"ה הני] שהגמרא כאן עוסקת בהלכות שבת, אבל כיום טוב מותר לדרך פלפלין אפילו במדוך כדאיתא

כטלטול מן הצד, לצורך הדבר המותר. וכן כתב הר"ן [דף כ' ב' מדפי הרי"ף ד"ה איתמר]. שמדברי רש"י נראה שאפילו הופך המת ממש, כיון שהוא מטלטלו כלאחר יד, טלטול מן הצד מקרי. וזה כדברי הרא"ש, שבטלטול כלאחר יד, מותר גם לצורך דבר האסור.

אמנם הר"ן עצמו בהמשך דבריו שם [ד"ה וקשיא] כתב, שטלטול מן הצד לא הותר אלא לצורך דבר המותר ושאל על עצמו מהמשנה שהתירה לנענע את הקש שעל גבי המטה בגופו, אף על פי שהקש הוא דבר האסור. ועונה על כך הר"ן, שכיון שמטרתו היא לשכב על המיטה, אין זה נקרא שהטלטול הוא לצורך הקש, אלא לצורך השימוש במיטה שהוא דבר המותר ועל כן, כיון שהטלטול הוא כלאחר יד הוא מותר.

משמע שלדעת הר"ן גם בטלטול כלאחר יד, לא התירו אלא לצורך דבר המותר **השלחן ערוך** [שי"א ס"ח] פסק כהרא"ש וכתב: "וטלטול בגופו אפילו לצורך דבר האסור — מותר".

וכתב המשנה ברורה [ש"ח ס"ק י"ג] שלפי זה, אם מונח דבר מוקצה על הארץ — מותר לדוחפו ברגליו כדי שלא יבוא להפסד.

החזון איש [סי' מ"ז ס"ק י"ג] חולק על המשנה ברורה וסובר שדבר זה אסור אף לדעת הרא"ש, שכן החזו"א נקט בדעת הרא"ש [שם

לחשוש דילמא אתי לאתויי [שמא יטלטל עם גופו] ארבע אמות⁽¹⁵⁶⁾ בשפת הנהר שהיא כרמלית⁽¹⁵⁷⁾.

ומקשינן: אי הכי, שבאנו לחוש לכך, יש לנו לאסור לרחוק בנהר, שהרי כי קא נחית נמו קא דחי כחו ארבע אמות [הרי גם כשהוא

הגמרא מקבצת כאן הלכות שבת שונות, אף שאינן קשורות כל כך לדין משנתנו⁽¹⁵⁴⁾.

אמר רב יהודה: מאן דסחי כמיהא [מי ששוחה במי הנהר], לינניב נפשיה ברישא, והדר ליסליק⁽¹⁵⁵⁾ [ינגב עצמו בתחילה ואחר כך יעלה מהנהר], כי אם יצא לפני שינגב יש

מטלטל את הטיפות שנחו על בגדיו, לא רצו חכמים לדקדק עם האדם ולאסור זאת. ומבאר הבית יוסף [שכ"ו ד"ה הרוחץ] שמפני שהמים הם מועטים לא גזרו עליהן אפילו ברשות הרבים.

ואולם הט"ז [שכ"ו ס"ק ב] שואל, הרי עינינו רואות שיש יותר מים על בגדי האדם מהגשם, מהמים שיש עליו כשעולה מהרצפה, שבגמרא כאן חששו לזה.

לכן מבאר הט"ז, שהטעם שהתירו ללכת בבגדים רטובים הוא, מפני שחכמים לא רצו לגזור על דבר שאי אפשר להמנע ממנו, שהרי יש ואדם הולך ברשות הרבים, ופתאום יורד עליו גשם.

ועיין בביאור הגר"א [שכ"ו ס"ז] שהביא ראייה לדעת הט"ז מתוספות, אמנם מלשון הרא"ש משמע כדברי הבית יוסף.

ויש לשאול על דברי הבית יוסף, מה בכך שהמים מועטים, והרי חצי שיעור אסור מהתורה!

בספר באר יצחק [או"ח סי' ט"ו ענף ה] עמד על כך, ומבאר שאין איסור של חצי שיעור כאשר אינו מתכוין לפעולה, שכן טעם האיסור בחצי שיעור הוא, משום שאף שבאמת חצי שיעור אינו חשוב, מכל מקום בזה שהאדם עושה חצי שיעור של מלאכה, הרי הוא מחשיב אותה ולכן הדבר אסור, אבל כאשר אין האדם מתכוין לעשות המלאכה, אין הוא מחשיב אותה, ועל כן, אין אז איסור תורה של חצי שיעור.

במסכת ביצה [י"ד א].

הרמב"ן מביא ראייה לדברי הר"ף מדברי התוספתא שכתוב בה שמותר בשבת לכתוש מלח וכן לרסק דבילה וגרוגרת ביד של סכין, הרי שעל ידי שינוי הותר לדרך אפילו בשבת.

154. תוספות ד"ה הני.

155. הפרי מגדים [שכ"ו ס"ק ב' במ"ז] אומר, שאף כאשר הוא נמצא עדיין בנהר עצמו, אם יש מים על חלק מגופו הנמצא מעל למים, עליו להזהר שלא ילך עם המים הללו ארבע אמות. והביאו המשנה ברורה [שכ"ו ס"ק כ"ב].

156. לדעת התרומת הדשן [סי' ס"ד וסי' ס"ו] כל דבר שאסור באיסור שבות, אם אינו מתכוין לעשייתו הרי הוא מותר, אף אם מדובר ב"פסיק רישא", המגן אברהם [שי"ד ס"ק ה] חולק עליו והביא ראיות לדבריו.

הגאון ר' יצחק אלחנן [באר יצחק או"ח סי' ט"ו ענף ה] הקשה על התרומת הדשן מדברי הגמרא כאן, שהרי איסור הטלטול בכרמלית הוא מדרבנן! והעולה מהנהר לא מתכוין לטלטל את המים שעליו, ואע"פ כן אוסר רב יהודה.

ועיין שם שהאריך ותירץ קושיא זו וקושיות נוספות שהקשו האחרונים על דברי התרומת הדשן.

157. כתב הרא"ש [סי' י"ג] שאע"פ שכאשר יורד גשם ברשות הרבים, ההולך בה, הרי הוא

יורד הוא דוחה בכחו את המים ארבע אמות] **ואסיר!**

ומשנינן: על טלטול בכחו בכרמלית — לא גזרו (158).

אמר אביי ואיתימא רב יהודה: טיט שעל גבי רגלו (159) — מקנחו בקרקע (160), ואין מקנחו בכותל.

אמר רבא: מאי טעמא בכותל לא יקנה

לדעת האוסר? משום דמיחויי כבוניה ומחזק את הכותל בכך, הא ודאי שאין בונים כך בכל בנין רגיל, והרי כבנין חקלאה [בנין החקלאים החלש] הוא שכך היא הדרך לחזק אותו בכך! (161)

אלא אמר רבא: ההיפך, מקנחו בכותל כי אין לחוש, ואין מקנחו בקרקע, כי יש לחוש דילמא כשיהיה עסוק לקנח רגלו ישכח את השבת (162) ואתי לאשוויי גומות.

רוב האחרונים, וכן פסק המשנה ברורה [ש"ב ס"ק כ"ו] ועיין שם בביאור הלכה ד"ה או על מנעלו.

160. לדעת רבינו פרץ, מדובר כאן בטיט לח, אבל בטיט יבש יש לאסור משום טוחן. וכן לקמן בגמרא כשהתירו מה שהתירו בטיט שעל גבי בגדו — מדובר בטיט לח דוקא. השלחן ערוך [ש"ב ס"ז] הביא דעה זו בשם "יש מפרשים".

הגאון ר' עקיבא איגר שם כתב, שיש לדון בזה, משום שההלכה היא שאין טחינה אחר טחינה.

161. הב"ח [סי' ש"ב ד"ה טיט שעל רגלו] הקשה, מהי קושיית רבא "האי בנין חקלאה הוא", הרי מכל מקום יש לאסור מדרבנן, משום שזה דומה לבנין!

אמנם בארנו את הגמרא לפי הריטב"א שהודפס בדורנו, והוא מפרש שקושיית רבא היא שכיון שאין הדרך לבנות כך, אין המקנח נראה כבונה ובזה סרה קושיית הב"ח.

162. תוספות [ד"ה דילמא] מבארים, שאין לפרש שהחשש הוא שמא ישוה גומות בלי כוונה, שהרי רבא סובר כרבי שמעון שדבר שאינו מתכוין מותר.

158. כלל זה, שלא גזרו בכרמלית על "כחו" נאמר בגמרא גם בפרק הזורק [לעיל ק' ב] לגבי אדם שנמצא בספינה — שהיא רשות היחיד שמתור לו לשפוך שופכין על דופן הספינה, אף שהם נשפכים לים, שהוא כרמלית.

והקשו התוספות שם [ד"ה כחו] מהגמרא בעירובין [פ"ח א] ששם אסרו לשפוך מים מגזוזטרא שהיא למעלה מהמים, אף על פי שהמים נשפכים לרשות היחיד ומשם הם זורמים לכרמלית!

ועונים התוספות, שבגזוזטרא החמירו, מפני שלפעמים היא נמצאת ליד רשות הרבים, אבל בספינה המהלכת בים לא גזרו.

לדעת הריטב"א, אין פירוש "לא גזרו" שאין איסור כלל בדבר הזה, אלא שרבנן הקלו בזה במקום הצורך, כגון בספינה, או ברוחץ בנהר, שאי אפשר לאדם להמנע מטלטול המים על ידי כחו.

159. לדעת הב"ח [ש"ב ד"ה טיט שעל רגלו] יש לחלק בין טיט שעל גבי רגלו לטיט שעל גבי מנעלו, ולפי מסקנת הגמרא לקמן שאסור לגרר בסכין טיט שעל גבי מנעלו, משום ממחק, אסור אף לקנחו בקרקע או בכותל מטעם זה.

לדעת הבית יוסף [ש"ב ד"ה טיט שעל רגלו] אין איסור לקנח בכותל או בקרקע משום ממחק, כי אף אם ימחק אין זה "פסיק רישא". וכן דעת

איתמר: מר בריה דרבינא אמר: אחד זה ואחד זה — אסור, זה משום בונה וזה משום אשווי גומות.

רב פפא אמר: אחד זה ואחד זה — מותר, כי אין לחוש למיחזי כבונה כדעת רבא, וגם אין לחוש שמתוך כך ישכח וישוה גומות, וגם אם ישוה גומות שלא במתכוין אין בכך כלום כי ההלכה היא כרבי שמעון⁽¹⁶³⁾.

ומבררין: למר בריה דרבינא — במאי מקנחי ליה?⁽¹⁶⁴⁾

ואמרין: מקנחי ליה בקורה הנמצאת על

הקרקע.

אמר רבא: לא ליתוב⁽¹⁶⁵⁾ איניש אפומיה דליחייא [לא ישב אדם על יד לחי המבוי] הפתוח לרשות הרבים⁽¹⁶⁶⁾, כי דילמא מיגנדרא [יתגלגל] ליה חפץ לרשות הרבים. ואתי לאתויי לפי שאין ניכר כל כך בין מבוי לרשות הרבים⁽¹⁶⁷⁾.

ואמר רבא: לא ליצדד איניש כובא בארעא [אדם לא יושיב יפה חבית על הארץ], דכיון שהיא כבדה⁽¹⁶⁸⁾ יש לחוש דילמא אתי לאשווי גומות⁽¹⁶⁹⁾.

163. נחלקו הראשונים בפסק ההלכה, יש פוסקים כרבא, ויש פוסקים כרב פפא, ויש פוסקים כמר בריה דרבינא, ושלשת הדעות הובאו בשלחן ערוך [ש"ב ס"ו].

164. הקשה הב"ח [ש"ב ד"ה טיט שעל רגלו] מנין לגמרא שיש אופן המותר לפי מר בריה דרבינא?

ותירץ, שמהלשון "אחד זה ואחד זה" — אסור" משמע שיש אופן המותר, שאילו היה הקנוח אסור בכל אופן, היה צריך לומר אסור לקנח.

165. הרי"ף גורס "לא לישתמש" במקום "לא ליתוב". והב"ח בהגהותיו על הגמרא כתב שזו הגירסא הנכונה, ומשמע ממנה שאין איסור לשבת על ידי הלחי, אלא באופן שמשתמש שם עם חפציו. וכן בפרק שואל [לקמן קמ"ח ב] הגמרא שואלת "והא קא חזינן נשי דמותבי חצבי ויתבן אפומא דמבואה ולא אמרינן להו ולא מידי". משמע שאין לנו קפידא על כך שהם יושבות שם, אלא על כך שהן יושבות שם עם כדיהם.

בשלחן ערוך [ש"ה ס"ה] כתוב "לא ישב

אדם בראש המבוי וחפץ בידו".

166. נחלקו האחרונים, אם דין זה אמור גם במבוי הפתוח לכרמלית. [עיי' משנה ברורה סי' שס"ה ס"ק כ"ט ושעה"צ אות כ"ג].

167. העתקנו את לשונו של רש"י בפרק שואל [לקמן קמ"ח ב' ד"ה אפומא].

וכתב הרא"ש [סי' י"ג] שעל פתח חצר הפתוחה לרשות הרבים מותר לשבת עם חפץ, מפני שיש היכר בין החצר לרשות הרבים.

168. כתב הריטב"א [ד"ה אלא אמר רבא] שרבא נקט בדוקא "כובא" שהיא כבדה, אבל בשאר כלים קטנים לא גזרו.

169. השלחן ערוך [של"ז ס"ד] כתב "אסור לצדד חבית על הארץ, דכיון שהיא כבדה — יבוא להשוות גומות ודאי, והוי פסיק רישא".

וכתב הגר"א שם, שזו דעת המחבר שהאיסור הוא משום שמא ישוה גומות בלא להתכוין, שזה אסור משום "פסיק רישא" אבל התוספות כתבו שיש לחוש שמא ישכח וישוה גומות בכונה.

אמר רב כהנא: טיט שעל גבי בגדו — מכסכסו מבפנים⁽¹⁷³⁾ [משפשפו מצדו הפנימי] ואין מכסכסו מבחוץ כדרך מלבן, ואף שמדאורייתא אין מלאכת מלבן אלא

ואמר רבא: לא ליהרוק איניש אודרא בפומא דשישא [לא יהדק אדם מוכין בפי הפך], דילמא⁽¹⁷⁰⁾ אתי לידי סחיטה⁽¹⁷¹⁾ כיון שהמוכין הם לחים⁽¹⁷²⁾.

זיתים וענבים. משמע מדבריו, שאיסור ההידוק הוא משום שעל ידו נעשית סחיטה האסורה מהתורה.

וקשה עליו מהלשון "דילמא" שמשמעו שאין זה ודאי שתהיה סחיטה.

המשנה ברורה [סי' ש"כ אות מ"ט בשעה צ'] מיישב, שכונת המרדכי היא שזה קרוב ל"פסיק רישא".

עוד תירץ בשם התוספת שבת, שיש לפרש

לדעת המרדכי את דברי הגמרא, שדלמא אתי לידי סחיטה הכונה היא, שחוששים שמא יהדק בחוזק, ואז יהיה בכך "פסיק רישא" שיסחוט אבל בהידוק רגיל אין סחיטה ודאית

לפי דרכו של התוספת שבת, אין מחלוקת בין התוספות והמרדכי.

171. נחלקו בעלי התוספות [כתובות ו' א' ד"ה האין] מהו איסור הסחיטה בבגד שבלוע בו שמן. לדעת רבינו תם איסור ליבון הוא רק במים, ואיסור הסחיטה בבגד שבלוע בשמן — הוא משום דש, ואין בזה איסור אלא באופן שהמסקה אינו הולך לאיבוד. לדעת ר"י יש איסור משום ליבון אף בשאר משקין.

172. רבינו חננאל פירש שמדובר במוכין רטובים. וכן פסק המשנה ברורה [ש"כ ס"ק מ"ד] ועיין שם בביאור הלכה ד"ה להדק. ובהערה 170 הבאנו שלדעת התוספות איסור הידוק המוכין הוא משום גזירה. ונראה מדברי המשנה ברורה שאף לפי דעתם לא גזרו חכמים אלא במוכין לחים.

173. עיין בהערה 160 שלדעת רבינו פרץ ההיתר

הקרוב נתנאל [סי' י"ד אות ת] דקדק מדברי התוספות כדעת השלחן ערוך.

אבל הרשב"א והריטב"א כתבו בפירושו, שהאיסור בצידוד הכובא הוא, משום חשש שמא ישוה גומות בכוונה.

170. בפרק שמונה שרצים [לעיל קי"א ב] אמר רב שאסור להדק בגד בברזא של חבית, ואומרת שם הגמרא, שבוזה אפילו רבי שמעון אוסר, מפני שמודה רבי שמעון ב"פסיק רישא".

התוספות שם [ד"ה מודה] הקשו מדברי הגמרא כאן, שהאיסור במוכין שעל פי הפך הוא משום "דילמא אתי לידי סחיטה" משמע מלשון הגמרא, שאין בזה משום "פסיק רישא", אלא רק משום חשש, שמא יסחוט.

ועונים התוספות, שהכסוי של הפך אינו בולע הרבה וגם כיון שאין שמים אותו אלא לכיסוי אין דרך לסתום בו בחוזק, ולכן אין זה "פסיק רישא" שיסחוט, מה שאין כן בבגד שמניחים על הברזא, שהוא מונח מן הצד, סותמים בו בחוזק, כדי שלא יצא יין מהחבית, ובודאי יסחט הבגד על ידי הסתימה. מדברי התוספות יוצא שאין פסיק רישא בהידוק המוכין והאיסור הוא רק מדרבנן

גם בתוספות בפרק חבית [קמ"ה א' ד"ה כבשים] מפורש שאין כאן אלא גזירה דרבנן, שמא יבא לידי סחיטה דאורייתא

וביאר שם שרבא סבר כר' יוחנן שיש איסור סחיטה דאורייתא, גם במשקין שאתו מעלמא.

ואולם המרדכי [סי' תכ"ה] כתב: "ואפילו אינו מתכוין להוציא הבלוע בסתימה, מכל מקום פסיק רישא הוא, דבהידוקו בתוך פי הפך יוצא המשקה ונופל לתוכו והוי דישה כמו סוחט

אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר אמר רבי ינאי: מגררין מנעל חדש, אבל לא ישן משום שממחקו.

במים⁽¹⁷⁴⁾, חכמים החמירו שלא לשפשף בגד, אף בלי מים, משום שנראה כמלבן, אמנם כשמשפשף מבפנים התירו כי אין זה נראה כמלבן.

ומבררין: במה מגררו למנעל חדש? קמא-ב

אמר רבי אבהו: בגב סכין ולא בחודו, ומנעל ישן אסור לגרוו אפילו בגב סכין.

מיתביה: טיט שעל גבי מנעלו — מגררו בגב סכין ולא בחודו מפני שהוא מקלף את העור והוי ממחק, וטיט שעל בגדו — מגררו בצפורן וכל שכן בגב סכין⁽¹⁷⁵⁾, ובלבד שלא יכסכם.

אמר ליה ההוא סבא: ⁽¹⁷⁶⁾ סמי דידך [מחוק את משנתך] מקמי [מפני] הא דתני רבי חייא⁽¹⁷⁷⁾:

ומקשינן: מאי לאו [האם לא משמע] שלא יכסכם כלל.

א. אין מגררין לא מנעל חדש ולא מנעל ישן⁽¹⁷⁸⁾.

ומשינינן: לא. שלא יכסכם מבחוץ, אלא מבפנים, ולגרר בצפורן מותר אפילו מבחוץ.

ב. ואסור למשוח מנעל בשמן⁽¹⁷⁹⁾ מפני

177. בספר שבת של מי מבאר, שההוא סבא לא הקשה קושיא מהברייתא של רבי חייא על רבי ינאי ורבי אבהו, מפני שהברייתא דלעיל שאומרת שמגררים מנעל בגב סכין — מסייעת להם.

הוא בטיט לח בלבד. ועין עוד בהערה 178.

178. לדעת הכל בו, אין איסור לגרוו אלא בטיט יבש אבל בטיט לח מותר.

174. כך כתב רש"י. ובפרק חבית [קמ"ז א] אמר רב הונא: המנער טליתו בשבת — חייב חטאת. ומפרש רש"י, שמנער אותה מהעפר, והוא חייב חטאת מפני שזהו ליבונה, דברי רש"י שם סותרים את דבריו כאן והעיר על כך רע"א בגליון הש"ס.

וכתב הבית יוסף [ש"ב ד"ה וכתוב בכל בו] שלדעת רבינו פרץ כל מה שהתירו בבגד הוא רק בטיט לח אבל ביבש אסור משום טוחן, ולפי זה מה שאסרו במנעל הוא בטיט לח.

175. הרא"ש [סי' י"ד] והטור [סי' ש"ב] כתבו שמותר לגרד את הבגד אף בסכין.

והביאור הלכה [ש"ב ס"ח ד"ה אין מגרדין] כתב, שאף שרבינו פרץ חולק על הכל בו, אפשר שרוב הפוסקים שלא נקטו כדעת רבינו פרץ סוברים כהכל בו, ואין לדחות את דבריו לגמרי מהלכה.

וכתב הגר"א בביאורו על השלחן ערוך, שהם מפרשים "מגררו בצפורן" וכל שכן בגב סכין. וכן הוסיף הגר"א בהגהותיו על הגמרא. הבית יוסף הסתפק אם מותר לגרוו בגד בחודה של סכין. ועיין מגן אברהם [ש"ב ס"ק י"ד].

179. לדעת הרמב"ם אין איסור אלא במנעל חדש. [פכ"ג מהלכות שבת ה"י] וכן פסק הרמ"א [שכ"ז ס"ד].

176. תוספות בחולין [ר' א' ד"ה אשכחיה] אומרים, שיש מפרשים שכל מקום שכתוב "ההוא סבא" הכונה היא לאליהו הנביא, תוספות הקשו על דיעה זו.

ועיין משנה ברורה ס"י שכ"ז ס"ק י"ב.